

„A NEMZETISÉGI KÉRDÉS MEGOLDÁSA KÖZÖS FELADATUNK”^{*}

EÖTVÖS JÓZSEF NEMZETISÉGPOLITIKAI NÉZETEI

NAGY NOÉMI

Az MTA-ELTE Jogtörténeti
Kutatócsoport blogja

A SZERZŐ:

DR. NAGY NOÉMI

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSA

NAGYNOEMI@UNI-NKE.HU

2021. február 8.

Február 2-án volt báró Eötvös József halálának 150. évfordulója, aki egyéb érdemei mellett a 19. század közepének Magyarországon a nemzetiségi kérdés megkérdőjelezhetetlen szakértője volt. 1848-ban a Batthyány-kormány vallás- és nevelésügyi minisztereként az elsők között ismerte fel, hogy a társadalmi átalakulás sikere nagymértékben az országban élő népcsoportokkal való együttműködéstől függ.¹ Vezető szerepet játszott az 1868. évi nemzetiségi törvény kidolgozásában, először az 1861. évi javaslatot kidolgozó nemzetiségi bizottság tagjaként, majd a Deák-párt nemzetiségi szakértőjeként. A nemzetiségi kérdéssel mélyebben először 1850-ben, az *Ausztria nemzetiségeinek egyenjogúságáról* című röpiratában, majd politikai főművében, az *Uralkodó eszmék* két kötetében (1851, 1854), végül A nemzetiségi kérdés címmel írt 1865-ös tanulmányában foglalkozott.

Noha a hangsúlyok és a részletek helyenként eltérőek, a lényegi kérdésekben álláspontja – és különösen a nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatos programja – az évek során nem sokat változott.

Eötvös úgy vélte, „nincs ország,

melynek helyzetére a nemzetiségi kérdés elhatározóbb s általánosabb befolyást gyakorolna”, mint korának Magyarországa. Ez nagy horderejű kijelentés, hiszen a 18. század végéig a nemzetiségi kérdés nem jelentkezett nálunk: „*azon pillanattól, melyben a kereszténység behozatott, a mohácsi vészig nem találunk törvényt [...], melyből csak a legtávolabbi szándok tűnnek ki, hogy az ország különböző nemzetiségei egygyé olvassanak, vagy azoknak bármelyike elnyomassék*”. A török hódítás és a Habsburg-ház uralma alá kerülés nem változtatott a helyzeten, mert a vallási ellentétek háttérbe szorították a nemzetiségi érdekeket. Így tehát „*e hon külön ajkú lakói nyolcz századon át egy ország polgárainak érezték magokat, kik nyelvökre nézve slávok, oláhok, németek maradtak, de soha egy perczig nem szüntek meg magyarok lenni*”.²

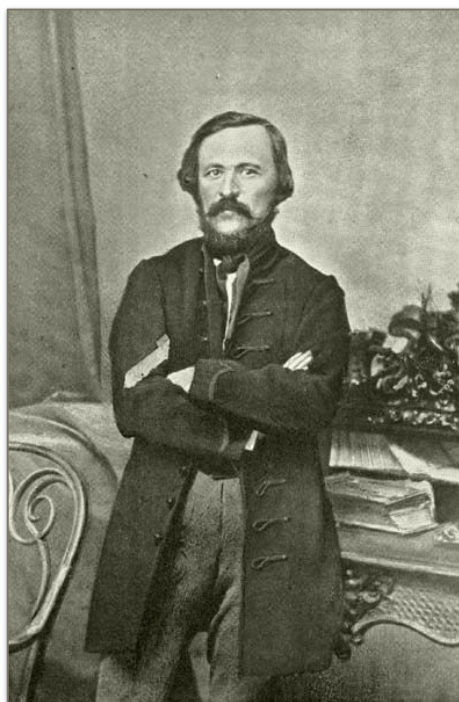
Eötvös szerint Magyarország a 18. század szellemi mozgalmaiban

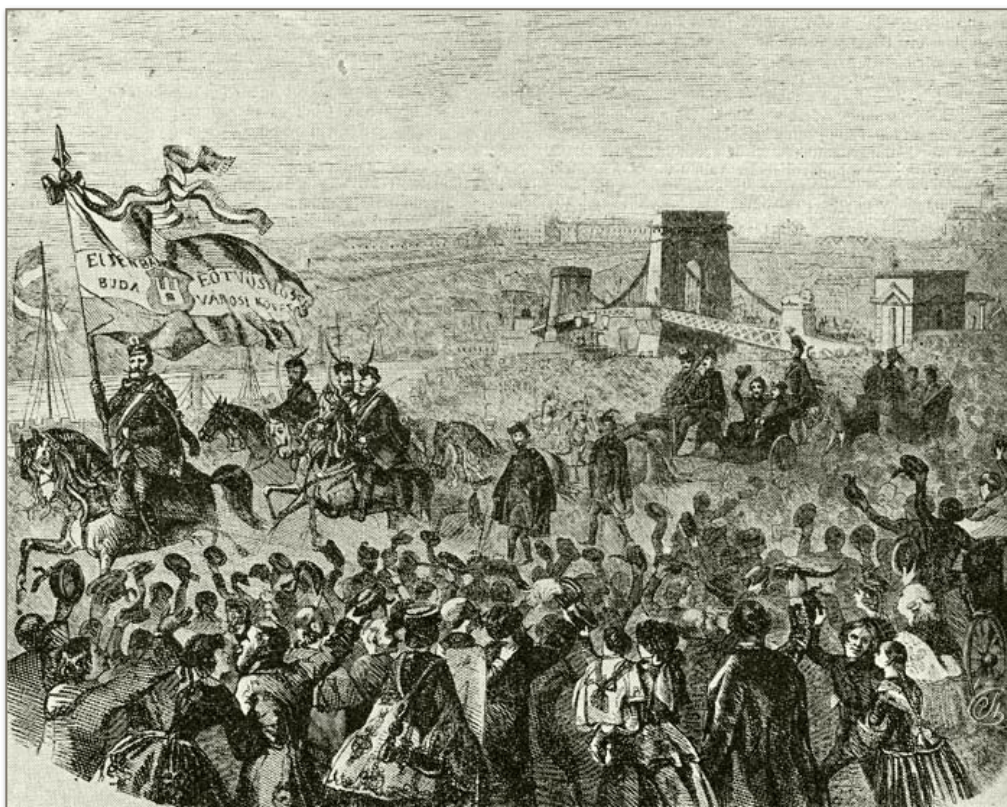
kevés részt vállalt, így sem a népszuverenitás, sem az egyenlőség eszméi nem gyakorolták azt a hatást a nemzetiség eszméjének kifejlődésére, mint más országokban. A helyzet a 18-19. század fordulóján változott meg gyökeresen, amit Eötvös öt tényező együtthatásának tulajdonított. Először: „*a haladás, melyet e hazában lakó külön ajkú népek a civilizációban tettek*”, s amely elsősorban a nemzetiségi nyelv és irodalom művelésében öltött testet. Másodsorban: „*a szomszéd*

országokban történt nemzetiségi mozgalmak s a faj- és nyelvbeli rokonság, melyben hazánk polgárainak egy része ezen országok népeivel áll”. Harmadszor: „*a diák nyelvnek a törvényhozás és közigazgatás körében elhagyása, mely által az ország magyarul szóló polgárai oly előnyben részesültek, mellyel előbb nem bírtak*” – azaz a magyar államnyelvvé nyilvánítása. Negyedszer: „*a politika mezején tett gyors haladás*” – tudniillik, noha jogi értelemben nem volt különbség az egyes nemzetiségekhez tartozó személyek között, a privilegizált osztályok nagyobb része ténylegesen a magyar nemzetiséghez tartozott, így a nemes és nem-nemes közötti ellentét felerősítette a nemzetiségi konfliktust. Végül: „*a befolyás, melyet democraticus átalakulásunk óta e hon minden ajkú s nemzetiségű lakói a közügyekre nyertek*”.³

E tényezők összjátéka a 19. század közepén a „nemzetiségi érzület”

felerősödéséhez, nyelvi alapon értelmezett nacionalizmushoz vezetett. Eötvös megsejtette, hogy a dolog koránt sem veszélytelen: politikai szegregációhoz és végső soron a Habsburg monarchia, s benne a Magyar Királyság területi integritásának felbomlásához vezethet.⁴ Ennek történelmi oka, hogy a francia forradalommal megszülető nemzeti eszme a szuverenitáshoz, az államhatalom gyakorlásához kapcsolódott: „*minden*

nemzeti törekvésnek oka: felsőbbségének érzete; a célja: uralkodás”.⁵ A versengő nacionalizmusok csapdájából Eötvös nem látott igazi kiutat, hacsak magát a nemzetiségi eszmét radikálisan át nem értelmezzük. A nyelvi nacionalizmus meghaladásához nyújtott programja az államhatalom korlátozására épült, mégpedig az egyéni szabadságjogok és a községi önkormányzás biztosításán keresztül – de csak az állam integritásának, a politikai centralizációnak a veszélyeztetése nélkül.⁶ (E tekintetben meglehetősen hasonló nézeteket vallott az emigrációban elmélkedő Kossuth Lajossal.)⁷

Eötvös megoldási javaslatának két fő

vezérelve tükröződik a végül Deák Ferenc módosítási javaslata alapján elfogadott nemzetiségi törvényben is, amely a magyar állam történelmi fogalmának megfelelő egységes és oszthatatlan magyar nemzet (az egyetlen politikai nemzet), valamint az egyenjogúság, az egyéni szabadság liberális eszméjére épül. A megyék „kikerekítését”, azaz az ország közigazgatási beosztásának nemzetiségi alapú átszervezését – ezáltal a területi autonómiát – Eötvös határozottan elvetette, két okból is. Egyrészt problematikus az egyes polgárok nemzetiségi hovatartozásának megállapítása, másrészt „*nincs oly tudós a világon, a ki Magyarországot meggyíti úgy tudná kikerekíteni, hogy ezen*

megyékben [...] több nemzetiség ne lenne együtt”.⁸ A korezmének egyedül megfelelő megoldás Eötvös szerint a vallásszabadság analógiájára bevezetendő nyelvhasználati szabadság. Ezt a nézetét az aktuális politikai elit is magáévá tette, és 1868-ban valójában nyelvi törvény született. Igaz, a magyar államnyelv használati körének megvonása kapcsán az elfogadott törvény jelentős változásokat tartalmazott Eötvös 1867 júniusában benyújtott javaslatához képest,⁹ s mint tudjuk, végrehajtása nem lett sikertörténet. Mindazonáltal Eötvös József nemzetiségi kérdésben kifejtett gondolatai több mint másfél évszázad távlatából is tanulságosak és megfontolásra érdemesek.

Hivatkozások:

* Bárány Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter beszéde a nemzetiségi törvényjavaslat általános tárgyalásakor, 1868. nov. 25. *Képviselőházi Napló*, 1868, XI. kötet, 34. p.

¹ Olasz Lajos: Szabadság, egyenlőség és nemzetiségi eszme: Eötvös József nemzetiségpolitikai nézetei. *Európai utas*, 2000, 11. évf. 2. sz., 21. p.

² Eötvös József: *A nemzetiségi kérdés*. Ráth Mór, Pest, 1865. 17-23. p.

³ Uo., 24-25. p.

⁴ Demeter M. Attila: Nacionalizmus és patriotizmus között. Bárány Eötvös József a nemzetiségi kérdésről. Kézirat, 2006, 3-4. p. <http://real.mtak.hu/63298/>

⁵ Eötvös József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra*. I. kötet. Magyar Helikon, Budapest, 1981 [1851], 109. p. Idézi Demeter 2016, 5. p.

⁶ Demeter 2006, 8-12. p.

⁷ Nagy Noémi: „*Saulsból Paulus*”: Az öreg Kossuth a nemzetiségi kérdésről.

Megjelenés előtt a Veritas Történetkutató Intézet kiadványában.

⁸ Eötvös 1868, 32. p.

⁹ Deák Ágnes: „A magyar nemzet jövője cultura kérdése”: Eötvös József nemzetiségpolitikai koncepciója (1850-1868). *Aetas*, 1990, 6. évf. 1-2. sz. 24. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Bárány Eötvös József, Ferenczi Zoltán: *Bárány Eötvös József 1813-1871*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1903. <http://mek.oszk.hu/05700/05708/html/>

2. oldal: Díszmenet Eötvös képviselővé választásakor, U.o., <http://mek.oszk.hu/05700/05708/html/>

A blog az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport kiadványa.

Kiadás helye: Budapest

Felelős kiadó: Mezey Barna

Szerkesztők: Beke-Martos Judit és Képegy Imre

Kapcsolat: jog.tortenet@icloud.com

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Nagy Noémi: „A nemzetiségi kérdés megoldása közös feladatunk” Eötvös József nemzetiségpolitikai nézetei. In: **JOG.történet**. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2021. február 8. [mtajogtortenet.elte.hu/blog/nagy-noemi-eotvos-jozsef](http://blog.nagy-noemi-eotvos-jozsef)